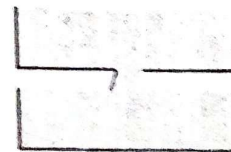
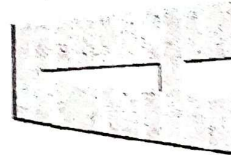
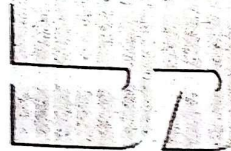

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

VIVERE!
VINCERE!
CREARE!

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Практикум
для здобувачів вищої освіти
ОС «Магістр»
спеціальності 033 «Філософія»

Київ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАЦІ ТА МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Практикум
для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності 033 «Філософія»

Київ 2021

Укладачі:

М. А. Абисова — канд. філос. наук, доц.;

Т. А. Пода — канд. філос. наук, доц.;

І. П. Скиба — канд. філос. наук, доц.;

Н. М. Сухова — канд. філос. наук, доц.

Рецензент О. А. Матюхіна — канд. філос. наук, доц., доцент кафедри філософії (Національний авіаційний університет)

Затверджено науково-методично-редакційною радою Національного авіаційного університету (протокол № 3/21 від 16.04.2021 р.).

Філософія комунікації та міжнародна діяльність: практикум / уклад. : М. А. Абисова, Т. А. Пода, І. П. Скиба, Н. М. Сухова. — К. : НАУ, 2021. — 48 с.

Практикум містить рекомендації щодо підготовки до практичних занять, запитання для обговорення, запитання та завдання для самоконтролю, перелік тем для підготовки доповідей, список літератури.

Для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності 033 «Філософія» освітньо-професійної програми «Філософія комунікації».

ВСТУП

Після закінчення холодної війни міжнародні відносини та світова політика, вивільнені з жорстких лещат біполярної конфронтації, стали більш динамічними, складними, різноманітними та асиметричними. У них розпадаються старі і з'являються нові, часом несподівані взаємозв'язки; виникають нові осі та вузли протиріч; змінюються стратегічні парадигми. Формується щільне транснаціональне політичне і економічне середовище; посилюються наднаціональні структури, механізми та інститути. У зв'язку з цим забезпечення стійкого світового порядку потребує нових комунікативних підходів та нового рівня міждержавної комунікативної взаємодії.

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія комунікації та міжнародна діяльність» є формування у студентів системних знань та уявлень про загальні закономірності, види, рівні комунікації при веденні міжнародної діяльності.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

– формування системи узагальнених знань про комунікативні складові міжнародної діяльності;

– поглиблення знань про природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів;

– виявлення сучасних тенденцій розвитку світової політики.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент має набути таких **компетентностей**:

– засвоєння основних понять та категорій комунікативної діяльності в міжнародних відносинах;

– застосування на практиці основних принципів комунікативної діяльності у сфері міжнародної діяльності;

– знання сутнісних характеристик процесів та явищ у сфері міжнародних відносин;

– аналіз міжнародних відносин у різних контекстах, зокрема політичному, культурному та інформаційному;

– прогнозування ситуацій, дій, подій, явищ з огляду на соціокультурні тенденції розвитку міжнародних відносин;

– розуміння сутності процесів глобалізації та їх впливу на міжнародні відносини;

– вироблення підходів до розв'язання проблем і завдань у сфері комунікації міжнародних відносин, міжнародної та національної безпеки.

Модуль 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ КОМУНІКАЦІЇ
У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Практичне заняття 1
ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

План

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», «політика» і «світова політика».
2. Теорія міжнародних відносин в структурі соціально-гуманітарних наук.

Основні теоретичні відомості

1. При комунікативному аналізі міжнародної діяльності неможливо обійтися без таких категорій, як «міжнародні відносини», «політика» і «світова політика». Зміст цих категорій, їх взаємозв'язок і співвідношення по-різному розуміються і розкриваються у вітчизняній і зарубіжній літературі. Тому варто окремо розглянути це питання.

У сучасній науковій літературі існує безліч інтерпретацій поняття «міжнародні відносини», які розглядають їх вторинну, позбавлену онтологічної самостійності реальність, похідну від діяльності, хоча і пов'язаних одна з одною, але вони не утворюють автономної цілісності акторів міжнародних відносин: чи то держави, чи то транснаціональні корпорації, чи то наднаціональні організації і т. п.

Існує ще один, цілком відмінний погляд на міжнародні відносини (Х. Булл і М. Уайт), які розглядає їх як такі, що існують у межах наднаціональних (наддержавних) утворень на кшталт «світового суспільства», «міжнародного суспільства», «світового співтовариства», «міжнародного життя», і є самостійною об'єктивною реальністю з усіма політичними на іншими наслідками, що впливають із цих відносин.

На наш погляд, багато труднощів щодо розуміння і суперечності у трактуванні міжнародних відносин пов'язані з тим, що останні

розглядаються як статичні, відокремлені один від одного стани соціальних відносин, які на справді є складним еволюційним внутрішньо суперечливим явищем, яке регулюється різними закономірними процесами. Досліджуючи окремі аспекти міжнародної діяльності варто зробити акцент на різних визначеннях міжнародних відносин.

Світова політика є політичною складовою міжнародних відносин. Треба зауважити, що зовнішню різноманітність визначень поняття «політика», більшість із них збігаються у розгляді останньої як певного роду соціальних відносин – як інституалізованих, так і неінституалізованих, що утворюються природно-історичним шляхом між індивідами, групами, націями (державами). Інша річ – інтерпретація характеру цих відносин. В історії політичної думки більш-менш чітко простежуються дві лінії. Згідно з однією з них, причому найпоширенішою, політика – це відносини влади. Відповідно до іншої лінії, політика є втіленням відносин управлінського типу. Не всі характеристики політики можуть бути поширені на міжнародні відносини, але, з іншого боку, не всі характеристики міжнародних відносин можуть розглядатися як політичні за своєю природою і сутністю.

2. Витоки теорії міжнародних відносин можна знайти в соціально-політичній думці минулих століть. Оскільки предметна сфера теорії міжнародних відносин – це сфера політики, оскільки остання відноситься до галузі політичного знання, більш того, до недавнього часу вона розглядалася як один із розділів політичної науки.

На початковому етапі розвитку сучасної політології міжнародній проблематиці не приділялося значної уваги. У роботах М. Вебера, Г. Моски, В. Парето та інших класиків політичної науки XIX–XX ст. практично немає міркувань щодо міжнародних відносин того періоду. Ні в кінці XIX ст., ні на початку XX ст. не було необхідності в аналізі міжнародної політики. Отже, «соціальне замовлення», що сприяло виникненню політичної науки, вимагало дослідження тільки проблем внутрішньої політики і залишало «за межами» проблеми міжнародних відносин.

Перша та Друга світові війни призвели до стрімкого зростання попиту на політологічну експертизу, що, своєю чергою, стало причиною бурхливого розвитку мережі академічних центрів та інститутів політологічного профілю в післявоєнні десятиліття.

Після закінчення Другої світової війни в рамках системи ООН було створено спеціалізовану організацію з питань культури і освіти: ЮНЕСКО, яка провела низку заходів з конституювання політології як наукової дисципліни, що була визнана на міжнародному рівні.

Починаючи з 1940-х років, теорія міжнародних відносин розвивається в загальному руслі політичної науки. Майже всі найавторитетніші фахівці в області теорії міжнародних відносин, а саме: Г. Моргентгау, Дж. Розенау, Дж. Модельскі, М. Каплан, К. Дойч, К. Уолтц, Р. Гілпін, Р. Кеохейн, Дж. Най та багато інших, були представниками американської політичної науки. Поступово теорія міжнародних відносин як наукова і навчальна дисципліна набула поширення в країнах Західної Європи та інших регіонах.

Запитання для обговорення

1. Які проблеми традиційно знаходилися і знаходяться в центрі міжнародної політики?
2. Чи є теорія міжнародних відносин частиною політології або самостійною науковою дисципліною?
3. Чим зумовлені сучасні тенденції в розвитку міжнародних відносин?

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні принципи сучасних міжнародних відносин.
2. Як співвідносяться між собою поняття «міжнародні відносини», «міжнародна політика», «світова політика»?
3. Які основні етапи розвитку теорії міжнародних відносин?
4. Що є предметом вивчення теорії міжнародних відносин?

Література: [1]; [3]; [7].

Практичне заняття 2 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ

План

1. Онтологічні засади міжнародних відносин.
2. Когнітивний вимір міжнародних відносин.
3. Етичний вимір міжнародних відносин.

Основні теоретичні відомості

1. Міжнародні відносини з'явилися як результат взаємодії зовнішніх політик окремих держав. Попри те, що міжнародні відносини були результатом національних зовнішніх політик, вони не можуть бути зведені до сукупності цих політик, і є відносно самостійною системою з усіма властивими їй атрибутами: *матеріальною, соціальною, відкритою, динамічною, самоорганізованою та складною*. Так, у 1970–80-х роках зусиллями І. Валлерстайна, Х. Булла та деяких інших відомих міжнародників-теоретиків було сформульовано низку концепцій, що описують та інтерпретують типи системних зв'язків, що склалися, складаються і можуть скластися між державами та іншими акторами, які діють на міжнародній арені. Йдеться про такі концепти, як: «світ-система», «світ-імперія», «світ-держава», «співтовариство держав», «міжнародне суспільство», «світове співтовариство» тощо.

Концепції Х. Булла, який майже одночасно працював з М. Уайтом, І. Валлерстайном та іншими дослідниками (С. Хоффманн, К. Уолтц), розкриваючи деякі суттєві аспекти системи міжнародних відносин, залишив поза увагою її внутрішню (просторову) неоднорідність. Проте саме ця система завжди розпадалася на більшу чи меншу кількість існуючих синхронно підсистем зі своїми особливостями, які мали типологічний характер. Ця внутрішня різномірність системи міжнародних відносин зберігається і (незважаючи на пришивидження процесів, що її нівелюють) і дотепер.

На думку Г. Кіссінджера, сьогодні у світі паралельно існують щонайменше чотири системи міжнародних відносин. Перша

охоплює Сполучені Штати і Західну Європу, друга — Азію (зокрема, і Росію), третя — Близький Схід, четверта — Африку.

Внутрішня неоднорідність глобальної системи міжнародних відносин і типологічна різноманітність складових її підсистем у теоретико-методологічному сенсі залишаються найменш вивченими. Тому, на нашу думку, виникає простір міжнародних відносин — «рядопокладених» політичних, економічних, правових та інших феноменів, що мають міжнародну локалізацію. Те саме можна сказати і про світовий простір — тут ідеться про світову локалізацію явищ.

Особливо варто наголосити на тому, що останніми роками чітко проявила себе *нерелевантність прив'язки цих різновидів простору до географічних координат*. Те, що в міжнародній практиці деколи називають «Заходом» — зовсім не обов'язково обмежується Європою і Америкою.

2. У працях К. Уолтца, М. Каплана, Р. Кохейна та інших міжнародників-теоретиків розкриваються деякі аспекти когнітивного виміру міжнародних відносин. Проте ситуація, що складалася у світі впродовж останніх декількох десятиліть минулого століття, викликала чимало сумнівів у пізнавальних можливостях науки про міжнародні відносини. Наука про міжнародні відносини зазнала публічного фіаско, оскільки вона виявилася нездатною передбачити, як буде відбуватися перехід від одного світового порядку до іншого і яким буде — у принципових своїх рисах — новий світовий порядок. (Особливо багато суперечок точилося навколо питання, чи буде новий світовий порядок «однополюсним» або «багатополюсним» і скільки в цьому випадку буде у нього «полюсів»). «Теорія демократичного транзиту» також виявила свою неспроможність, що наочно було видно на прикладах десятків країн.

У зв'язку з цим варто одразу зауважити, що міжнародні відносини як об'єкт пізнання відрізняються високим ступенем складності. Дослідження міжнародних відносин і теоретичне моделювання, що ґрунтується на отриманій інформації, ускладнене багатьма причинами — як об'єктивними, що пов'язані з природою пізнання і природою самого об'єкта пізнання, так і суб'єктивними, що породжувані характером дій самих політичних акторів. Серед суб'єктивних чинників варто виокремити, насамперед, свідоме приховування політиками справжніх мотивів і цілей своїх

зовнішньополітичних акцій, а також цілеспрямовану дезінформацію і дезорієнтацію не тільки ворогів, але і в деяких ситуаціях друзів і союзників. Тут також варто згадати і про таємну політику, яка, як і політика закулісна, опинилася поза увагою аналітиків. Тому останні позбавлені інформації, що відображає справжній стан речей, і отримують спотворену інформацію або цілеспрямовану дезінформацію.

Ще більш вагоме значення мають об'єктивні перешкоди. Перша з них, можна сказати, лежить на поверхні. Це множинність акторів, значна частина з яких володіє суверенітетом; які діють багато в чому автономно, і чисельність яких постійно зростає на різних рівнях. Ще одна проблема — розрив (і він збільшується) між темпами змін, що відбуваються у сфері міжнародних, та й не тільки міжнародних, відносин, з одного боку, і темпами збору, відбору, обробки, осмислення і практичного використання інформації про ці зміни, — з іншого.

Характеризуючи ситуацію в найзагальніших рисах, зауважимо, що впродовж минулого століття міжнародні відносини досліджувалися політичною наукою переважно за допомогою тих самих методів (не змішувати з методиками) і відповідно до тих самих загальних принципів, що і весь спектр явищ політичного життя. Прийнято виділяти чотири періоди, які пройшла в своєму розвитку західна політична наука ХХ ст. Це формальний (легалістичний), традиціоналістський, біхевіористський і постбіхевіористський періоди. Перші два пов'язані з пануванням відповідно формально-правового та історичного підходів до дослідження політичних явищ, включно з сферою міжнародних відносин. Починаючи приблизно з другої половини 1930-х рр., на передній план виходить біхевіоризм, орієнтований на дослідження поведінки політичних (у тому числі, природно, міжнародних) акторів за допомогою методів, запозичених частково з природничих наук.

Особлива увага при цьому приділялася системному підходу та системному методу, які і до сьогодні, незважаючи на критику з боку постмодерністів, зберігають доволі сильні позиції в політичній науці. Саме в рамках біхевіоризму були зроблені спроби розробити методи дослідження міжнародних відносин, що відкривають шляхи до пояснення явищ, які відбуваються в цій сфері. Зокрема, так званий, рівневий аналіз у міжнародних відносинах одержав поширення серед

міжнародників-теоретиків, у розробку останнього істотний внесок зробили такі вчені, як К. Уолтц, М. Каплан і Дж. Сінгер.

3. «Міжнародна мораль» — це сукупність однаково зрозумілих і прийнятих усіма, або майже усіма, або тільки деякими членами міжнародного співтовариства (а отже, таких, що діють у різних межах) моральних норм, так би мовити міжнародний моральний кодекс, що за статусом зближується з кодексом норм міжнародного права. В іншому значенні «міжнародна мораль» — це певний міжнародний моральний імператив, тобто звід норм, які не обов'язково приймаються членами міжнародного співтовариства, але позначають той моральний рівень, до якого вони повинні були б «дотягнутися». І, нарешті, «міжнародна мораль» — це реальний стан моральних відносин і моральної свідомості (в їх нормативному і ненормативному аспектах), що склалися між суб'єктами міжнародних відносин.

Деякі дослідники в рамках «міжнародної моралі» (як її різновиди) виокремлюють «міждержавну мораль», яка утворюється і реалізується в процесі міждержавного спілкування. Проте і в цьому окремому випадку залишаються нез'ясованими або не до кінця з'ясованими питання про зміст, генезу, масштаби поширення, дієвість і багато інших характеристик «міжнародної моралі».

Багатозначність цього поняття потребує дуже обережного поводження з ним, тим більше, що воно породжує ілюзію реального існування того, чого людство насправді поки ще не виробило і, можливо, не виробить ніколи — масштабного і дієвого морального аналога і доповнення міжнародного права. Але водночас, очевидним є те, що обґрунтована стриманість в оперуванні даним поняттям не рятує від необхідності пошуку відповіді на питання про зміст, масштаб та статус форм позанаціональної та наднаціональної моралі, які вже існують сьогодні і які можуть бути вироблені завтра.

У нашому курсі будемо користуватися поняттям «міжнародна мораль», по-перше, як синонімом поняття «моральний вимір міжнародних відносин» (у цьому випадку воно береться в лапки), а, по-друге, матимемо на увазі сукупність моральних норм (правил поведінки), які до теперішнього часу набули поширення в міжнародному співтоваристві як загальновізнані.

Запитання для обговорення

1. Розкрийте методи та підходи, які застосовуються під час аналізу міжнародних відносин.
2. Як співвідносяться між собою політика і мораль?
3. Які основні підходи існують до розуміння місця моралі в міжнародних відносинах?

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення міжнародних відносин?
2. Яке основне питання розглядає онтологія міжнародних відносин?
3. У чому полягає когнітивний вимір міжнародної політики?

Література: [5, с. 10]; [12]; [3]; [1, с. 209].

Практичне заняття 3

СИСТЕМА І СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

План

1. Види і рівні міжнародних відносин.
2. Теоретичні моделі міжнародних систем.
3. Типологія та функціональні особливості суб'єктів міжнародних відносин.

Основні теоретичні відомості

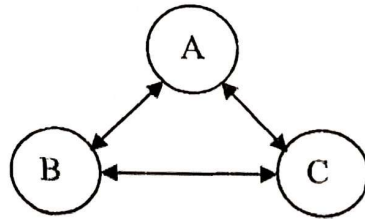
1. Загалом більшість дослідників погоджуються, що міжнародна система характеризується такими особливостями:
 - є сукупністю взаємопов'язаних елементів, що перебувають між собою у певних причинно-наслідкових зв'язках;
 - є функціональною цілісністю;
 - є сукупністю відносин, дій та учасників;
 - є сукупністю, що становить органічну єдність із міжнародним середовищем.

До цього важливо додати ще дві істотні особливості міжнародної системи:

1) вона є ієрархічно-структурованою цілісністю, а не спонтанною чи анархічною множиною складових;

2) вона не є статичною, а у процесі свого розвитку постійно видозмінюється.

З огляду на сказане вище, міжнародну систему можна окреслити як ієрархічно-структуровану, цілісну сукупність учасників міжнародних відносин, пов'язаних між собою сталими взаємовідносинами. У найпростішому варіанті її представляють М. З. Мальський, М. М. Мацяк.

Елементарна модель міжнародної системи

Така модель охоплює два рівні ієрархії (I, II) та трьох (у найпростішому варіанті) учасників (A, B, C), які є її елементами.

Міжнародні підсистеми складаються з елементів і самі є елементами системи (надсистеми). Складовими системи є взаємозв'язки (A – B; A – C; B – C), що, власне, й утворюють цілісність. Інакше кажучи, міжнародна система є реальністю не тому, що до неї як складові входить певна кількість учасників, а через наявність між ними цілої низки взаємозв'язків і взаємозалежностей.

За характером міжнародні відносини поділяються на політичні, економічні, науково-технічні, ідеологічні, культурні, військові. Серед них на першому плані, безсумнівно, стоять міжнародні політичні відносини, які визначаються тим, що це відносини держав. Будь-яка проблематика міждержавних відносин, що є предметом державної політики, зокрема і зовнішньої, пройшовши процес розробки та реалізації цієї політики, набуває політичного характеру і втілюється у міждержавних політичних відносинах. Економічні, науково-технічні, ідеологічні, культурні та військові відносини впливають на

політичні, зазначаючи змін через зовнішню політику, через процес формування і реалізацію зовнішньої політики держав.

У структурі міжнародних відносин виділяють кілька рівнів: глобальний, регіональний, субрегіональний, міжнародно-ситуаційний, груповий, двосторонній. Виділення перших трьох рівнів засноване на геополітичному підході і визначається просторовими факторами. Три останні рівні можуть бути виділені і на глобальному, і на регіональному, і на субрегіональному рівнях міжнародних відносин.

2. Між основними учасниками міжнародних відносин у кожен окремий проміжок часу складається певний характер взаємодії. Ці відносини набувають особливої для кожного періоду структури, яку зазвичай називають системою міжнародних відносин або міжнародною системою. Суттєвим є характер сформованих зв'язків і відносин між провідними в даний історичний період державами. У політологічній літературі зазвичай виокремлюють два типи структури міжнародних систем — «багатополярну» та «біполярну». Підстава класифікації — це кількість великих держав, що входять до цієї структури. Оскільки міжнародна система набула загального, глобального характеру та об'єднує понад сотню держав і чималу кількість недержавних акторів, то цілком правомірним є виокремлення і «підсистем» на регіональному та локальному рівнях.

Основним законом функціонування системи міжнародних відносин, як і будь-якої іншої системи, є *закон підтримки динамічної рівноваги*. Існування певної політичної рівноваги між державами як основними акторами будь-якої міжнародної системи є головною умовою її нормального функціонування. Система знаходиться в динамічній рівновазі, оскільки рівновага між державами постійно порушується, потім відновлюється на новій основі, щоб знову порушитися. Рівновага системи досягається через зіткнення політичних дій держав, що переслідують власні інтереси, які не завжди збігаються із цілями зовнішньої політики інших держав.

У кожному конкретно-історичному стані міжнародної системи закон динамічної рівноваги може виражатися в різних формах. Історично найпоширенішою завжди була форма *балансу сил*. Під силою, виходячи з поглядів Г. Моргентгау і багатьох фахівців у сфері міжнародних відносин, слід розуміти здатність кожної держави

захищати свої інтереси і реалізовувати свої цілі на міжнародній арені за допомогою відповідних засобів.

Існує декілька варіантів моделювання систем міжнародних відносин. Один із варіантів був запропонований американським політологом М. Капланом. Під міжнародною системою він розуміє варіанти розстановки сил на основі певного набору організацій, що беруть участь, держав або груп держав. Загалом він виділив шість типів міжнародних систем: систему «балансу сил», вільну біполярну систему, жорстку біполярну систему, універсальну систему, ієрархічну систему і систему вето.

3. Одну з оригінальних класифікацій учасників міжнародних відносин запропонував польський дослідник К. Ваставський. З-поміж учасників міжнародних відносин він виокремив суспільні суб'єкти, або великі суспільні групи, та операційні суб'єкти, тобто держави, партії, міжнародні організації. Така класифікація відображає глибину сутність поняття «учасник» та досить добре співвідносить суб'єкти інтересів та суб'єкти дій. У теорії міжнародних відносин, однак, поширена класифікація, що ділить учасників міжнародних відносин на державних та недержавних.

Майже тотожним за змістом є поняття «актор», яке найчастіше вживають західні дослідники міжнародних відносин: Дж. Розенау, Дж. Догерті, Б. Рассет, Х. Старр, Ю. Кукулка та Р. Земба, а останнім часом ним також оперують російські науковці П. Циганков та К. Гаджиев. Дж. Догерті вважає, що актором є суспільна одиниця, яка характеризується достатнім рівнем організації та самостійкістю діяльності. Дж. Розенау визначає актора як цілість, що впливає на світові процеси. Ще ширше це поняття тлумачать Ф. Брайар і М. Р. Джалілі, які визначають актора як будь-яку особу, що відіграє важливу роль у міжнародних відносинах. Інколи, як його різновид, вживають поняття «гравець», що широко практикується у теорії ігор, де міжнародні відносини розглядають як результат взаємодії двох або більше стратегій.

У теорії міжнародних відносин, однак, відсутнє однозначне трактування понять «учасник» чи «актор», як і не всі вчені використовують визнаний термін, що їх лаконічно окреслює. Дослідники міжнародних відносин найчастіше оперують поняттями «партнер», «фактор» (чинник), «сторона».

Широковживані поняття «суб'єкт міжнародного права» та «суб'єкт міжнародних відносин», незважаючи на їхню близькість, не є тотожними. Кожен суб'єкт міжнародного права є суб'єктом міжнародних відносин, але частина останніх не має міжнародної правосуб'єктності. З-поміж суб'єктів міжнародного права розрізняють:

1. Держави, які є основними суб'єктами, оскільки, власне, вони мають усі атрибути, потрібні для визнання їх суб'єктами міжнародного права.

2. Державоподібні або специфічні політичні утворення, такі як Ватикан чи вільні міста, які набувають міжнародної правосуб'єктності на підставі угод, що укладаються зацікавленими в їх виникненні державами.

3. Міжнародні організації, правосуб'єктність яких вважається похідною від державної та впливає з угод, на підставі яких вони створені.

4. Народи, що борються за свою незалежність, добиваючись збройною силою також утворення власної національної держави. Їх правосуб'єктність має перехідний характер, оскільки від моменту створення та визнання міжнародним співтовариством цієї держави вона розглядатиметься як повноправний суб'єкт міжнародних відносин.

Запитання для обговорення

1. Охарактеризуйте типи структур міжнародних систем: «однополярна», «біполярна» та «багатополярна». Якій із них відповідає розвиток системи міжнародних відносин у сучасному світі?

2. Охарактеризуйте закон «балансу сил» і його роль як регулятора міжнародних відносин.

3. Проаналізуйте особливості держави як міжнародного актора. Як змінилася роль держави в інформаційну еру?

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що лежить в основі виділення рівнів міжнародних відносин?
2. Які фактори лежать в основі типології міжнародних систем?
3. Яких два основних типи структури міжнародних систем ви знаєте?
4. Дайте стисло характеристику закону підтримки динамічної рівноваги у міжнародних відносинах.

Література: [7]; [10]; [11]; [4].

Практичне заняття 4

КОМУНІКАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Комунікативне моделювання під час вивчення міжнародних відносин.
2. Моделі аргументативної комунікації.
3. Моделі іміджевої комунікації.

Основні теоретичні відомості

1. Методика комунікативного моделювання, суть якої полягає в побудові моделей об'єктів лінгвістичної природи з погляду віднесеності їх компонентів до процесу комунікації, використовується дедалі частіше, оскільки дозволяє перемістити акцент із розгляду «об'єктів-цілістностей на об'єкти-ситуації і об'єкти-взаємодії».

Сьогодні комунікативні моделі будуються на підставі комплексних методик із залученням теоретичних положень прагмалінгвістики, теорії дискурсу та когнітивної лінгвістики.

Із прикладним комунікативним аналізом ми стикаємося, коли прагнемо вирішити конкретні практичні завдання, використовуючи як інструмент комунікації. Це може бути повністю прикладне використання комунікації — як у випадку переговорів. Тоді процес має конкретні цілі, до нього застосовуються жорсткі вимоги результативності, надійності тощо. Інколи прикладні задачі виникають і у стандартних комунікативних потоках (прикладом є мистецтво або пропаганда, що використовують для розв'язання своїх завдань інформаційні потоки ЗМІ). Отримання прикладних результатів можна описати таким технологічним ланцюжком: «Об'єкт (комунікатор або комунікант) => модель => повідомлення => комунікація => результат => об'єкт». Можемо досліджувати потрібну дію у межах переходу від однієї ланки комунікативного ланцюжка до будь-якої іншої її ланки. Аналіз комунікації активно здійснюється на межі психології і соціології.

Зупинимося на двоступеневій моделі комунікації. На нові явища, викликані мас-медіа, дослідники звернули увагу після аналізу сили й

тривалості впливу повідомлень на аудиторію одразу після їх одержання і через два тижні. На подив останніх, вплив отриманого повідомлення на комунікантів через два тижні не знизився (як передбачала теорія), а навпаки зріс. Збільшення впливу було наслідком обговорення одержувачами інформації важливих проблем із тими знайомими, яких назвали «лідерами думки». Так, з одноступеневої моделі комунікації (ЗМІ — одержувачі) виникла двоступінчаста (ЗМІ — лідери думок — одержувачі). Отже, на першому етапі головним моментом є передача інформації, тоді як на другому — в дію вступає передача й поширення впливу.

2. У концепції комунікативної раціональності пізнього Ю. Хабермаса аналізується здатність виражати себе, сприймати іншого і знаходити спільну мову з носіями інших точок зору за допомогою аргументів (що знаходиться в опозиції до сили, маніпуляції, авторитарного монологу).

Для моделі комунікативної раціональності важливим є не стільки задоволення мети або прагматичного інтересу, скільки знаходження інтерсуб'єктивного взаєморозуміння і здатність враховувати інші точки зору. Аргументована дискусія як центральний концепт концепції Ю. Хабермаса — це нормативна модель, спосіб виокремлення суб'єктивно істинного від того, що може претендувати на інтерсуб'єктивну валідність.

Принципи аргументативної дискусії (ідеальна мовна ситуація) формулюються так: кожна людина гідна поваги і визнання, будь-яка людина, здатна до етики аргументативної дискусії, може бути включена в ситуацію комунікації; кожен, хто володіє мовою, і є дієздатним суб'єктом може взяти участь у дискусії; кожен може ставити під сумнів будь-яке твердження; кожен може вводити в дискурс будь-яке твердження; кожен може висловлювати свої установки, бажання і потреби; жоден примус, що панує поза або всередині дискурсу, не повинен заважати нікому з мовців реалізувати свої права, визначені у вищезазначених пунктах.

3. Імідж — «образ сприйняття», має характеристику стійкого стереотипу. Для формування іміджу, тобто *штучно створеного, віртуального образу*, на який *реагує* аудиторія, необхідно спочатку знати *реальні* властивості, характеристики об'єкта (суб'єкта), який вибирається для роботи зі створення його іміджу, а потім виявити

вимоги аудиторії, що висуваються до того, яким вона хоче бачити *ідеальний образ* даного об'єкта (суб'єкта).

Політичний імідж, що сформувався у масовій свідомості і має характер стереотипу — це емоційно забарвлений образ конкретного політичного лідера чи політичної організації (партії). Існує кілька моделей для створення ефективного політичного іміджу. Імідж держави як політичної спільноти, обмеженої певною територією, буває зовнішнім і внутрішнім. Образ країни — знакова модель, що опосередковує уявлення про національно-державну спільноту і її членів через поняття і судження, доступні повсякденній свідомості. Зовнішній імідж держави орієнтований на уявлення про неї, що склалися поза межами національного культурного поля (що інші думають про нас).

Імідж політичного актора передбачає позитивне уявлення про нього, яке закладається у свідомість адресата в ході комунікативних кампаній: пропаганди і контрпропаганди. Для практики політичного піару, яка передбачає цілеспрямоване формування позитивного іміджу політичного актора з використанням технологій, які не виходять за межі правових норм, важливо розуміти значення ефекту стереотипізації: приписування бажаних рис кандидатам у політичні лідери. Ці бажані риси мають містити в собі ті якості, які цінуються в народі і відповідають основним соціальним очікуванням. Мета контрпропаганди — перешкодити отриманню цільовою групою негативних повідомлень про актора і (або) позбавити їх достовірності, спростувати або заперечити певні факти.

Контрпропаганда змістовно пов'язана з антипропагандою, мета якої — знісвати позитивну репутацію суперника або перешкодити її формуванню.

Для державного іміджмейкінгу та управління інформаційними процесами важливим є поняття медіаіміджу — іміджу територіально-державного суб'єкта, який виникає як результат опосередкованого сприйняття інформації про нього з мас-медіа. Модель міжнародного (для зовнішніх аудиторій) іміджу країни містить такі компоненти: політико-географічний образ; природно-ресурсний образ; цивілізаційно-культурний образ; соціально-ментальний образ; виробничо-економічний образ; національно-ціннісний образ.

Запитання для обговорення

1. Охарактеризуйте концепцію комунікативної раціональності Ю. Габермаса.
2. Опишіть правила ведення політичної дискурсії.
3. Як відбувається формування політичного іміджу держав? Наведіть приклади.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які соціально-політичні технології застосовуються в міжнародній політиці?
2. Які основні принципи застосовуються при використанні комунікативного методу?
3. Що таке іміджмейкінг? Які складові містить в собі модель міжнародного (для зовнішніх аудиторій) іміджу країни?

Література: [10]; [8]; [7]; [1].

Практичне заняття 5 КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Пропаганда в міжнародній діяльності: комунікативний аспект.
2. Лобіювання як політико-комунікативний процес.
3. Перформансна комунікація як політична технологія.

Основні теоретичні відомості

1. Існує два види пропаганди в сучасному світі. Перший називають пропагандою війни і ненависті; він вимагає юридичних дій і заходів відповідно до міжнародного законодавства з прав людини. Другий тип поєднує в собі всі інші види пропаганди. Вона може йти врозріз із професійними стандартами журналістики, проте, як правило, не порушує міжнародне право.

Якщо в державі домінує пропаганда, то вона стає інструментом для встановлення авторитарного режиму, таким чином спотворюючи не тільки плюралізм засобів масової інформації, але й інші основи демократії. Небезпека пропаганди стає зручним виправданням органів державної влади задля обмеження або навіть заборони всіх закордонних ворожих їй повідомлень, реальних і можливих. Ця загроза дає привід для більш широкого втручання органів державної влади в справи ЗМІ, такі як ліцензування, транскордонне мовлення, а також питання, які, ймовірно, були зняті з порядку денного у Європі після підписання Гельсінського Заключного акту в 1975 р. Пропаганда, яка ведеться ЗМІ, що належать державі або контролюються державою чи її представниками, є особливо небезпечною. Використання державних ресурсів для нав'язування одностороннього погляду є, вкрай, шкідливою практикою.

Пропаганда війни і ненависті спрямована проти самих основ принципу ОБСЄ щодо всебічної безпеки у Європі. Пропаганда підживлює конфлікт і сприяє його ескалації, перешкоджаючи необхідному роззброєнню, безпеці та співробітництву.

Варто зазначити, що міжнародна політика щодо пропаганди стримується відсутністю чіткого визначення основних термінів, що не дозволяє здійснювати її послідовного втілення на міжнародному та національному рівнях. Зокрема, національні суди та законодавчі органи мають певні складнощі при формулюванні термінів «пропаганда», «ненависть», «підбурювання» і «війна». Однак це не повинно перешкоджати органам державної влади докладати всіх зусиль щодо ефективного застосування існуючих міжнародно-визнаних і обов'язкових заборон у національному законодавстві, а також додаткових заходів, таких як:

- зміцнення плюралізму ЗМІ та засудження мовної пропаганди як такої, що не відповідає демократичній державі і професії журналіста;
- відмова від державних ЗМІ і підтримка громадських ЗМІ, які дотримуються високих професійних стандартів;
- розвиток міжнародного та міжкультурного діалогу, такого як діалог між журналістами і представниками інтелігенції, що підвищує медіа-освіченість і сприяє демократії, що базується на свободі вираження думки та різноманітності поглядів;

• сприяння діяльності національних та міжнародних механізмів з питань захисту прав людини і свободи ЗМІ, спеціалізованих органів саморегулювання та спільного регулювання, професійних організацій та незалежних моніторингових організацій;

• розвиток освітніх програм з медіа- та інтернет-грамотності;

• саморегулювання ЗМІ, за умов його ефективності, має залишатися найбільш прийнятним способом вирішення професійних питань, питання реагування на пропаганду війни, ненависті та дискримінації.

Слід зазначити, що тільки таке медіа-середовище, яке правильно функціонує, є відкритим, різноманітним і динамічним, може ефективно нейтралізувати вплив пропаганди. Обмеження пропаганди допускається тільки в особливих, окреслених випадках. Стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права забороняє пропаганду війни і підбурювання до ворожнечі, так само, як і статті 10 і 17 Європейської Конвенції з прав людини.

2. Під лобізмом розуміється вплив недержавних структур на органи державної влади, що здійснюється за допомогою специфічного набору інструментів і технологій.

Проблеми, пов'язані з лобізмом у Європі, почали активно вивчатися після утворення Європейського Союзу, коли Брюссель перетворився на великий наддержавний центр прийняття політичних рішень. У 1990-ті роки сформувалися великі транснаціональні корпорації, які повсюдно використовують лобістські інструменти для розвитку і просування свого бізнесу. Це сприяло виробленню нових механізмів взаємодії груп інтересів і структур ЄС. Як результат в офіційних документах ЄС дедалі частіше починає з'являтися термін «лобізм» і похідні від нього.

Теорія лобізму отримала основний імпульс до розвитку завдяки широкому обговоренню трьох спірних моментів: наскільки демократичним є представництво інтересів, чому лобізм не є корупцією і яким чином відбувається його легітимація, яка модель більшою мірою підходить для опису сучасного представництва інтересів: плюралістична чи корпоративістська.

Як і будь-який комунікативний процес, лобіювання передбачає наявність суб'єкта (джерела) і об'єкта (одержувача інформації). Ініціаторами лобістської комунікації виступають групи інтересів, які, прагнучи задовольнити свої потреби, впливають на органи державної

влади. Отже, можна стверджувати, що суб'єктами лобізму є групи інтересів, а об'єктами — органи влади та посадові особи, відповідальні за прийняття конкретних політико-управлінських рішень. Інформаційний меседж, що спрямовується від суб'єкта до об'єкта, містить вимоги про здійснення тих чи інших дій — предмет лобізму (те, з приводу чого здійснюється лобістська комунікація). Отримуючи від групи інтересів інформацію про предмет лобізму, агенти-передавачі трансформують її в повідомлення, виражені у формі набору зрозумілих для об'єкта кодів і символів.

Найчастіше між суб'єктом і об'єктом лобізму є істотні комунікативні перешкоди, які мінімізують можливість застосованих «прямих» лобістських технологій. До таких бар'єрів можна віднести:

- закритість і недоступність органів влади для впливу ззовні;
- невідповідність статусу групи інтересів рівню об'єкта лобізму;
- негативний імідж групи інтересів і її лобістів, що сформувався,

у представників влади.

Для подолання перелічених вище бар'єрів лобісти шукають такі комунікативні канали, які дозволяють надавати опосередкований вплив на об'єкти лобізму.

Такими каналами передачі впливу можуть виступати: засоби масової інформації; мобілізована громадськість; Інтернет-спільнота; експертне співтовариство.

Вибір на користь того чи іншого каналу комунікації зумовлює звернення до відповідних технологій «непрямого» лобіювання, серед яких виділяють: формування партнерських коаліцій, медійне лобіювання, Grassroots (колективні дії), електронне (віртуальне) лобіювання в «мережі-Інтернет» тощо.

3. Для опису або аналізу тих чи інших політичних явищ останніх десятиліть часто використовуються такі поєднання, як закулісна боротьба, політична арена, політична сцена, політичний сценарій, виходити на авансцену, політичний трюк, політичні маски, політична арена тощо. Гі Дебор писав про виникнення «суспільства спектаклю», у якому людина перетворилася на глядача, здатного вести спостереження за суспільно-політичною сценою і таким чином втрачаючого можливість відрізнити реальність того, що відбувається від ілюзорності.

Під впливом цих ідей наприкінці ХХ ст. також з'явилися поняття шоу-політики і політичного перформансу: публічне набуває атрибутів

драматургії через необхідність постійного залучення уваги аудиторії до тих чи інших подій, що сприяло заміні необхідності безпосередньої самостійної участі аудиторії на участь пасивну, вимушену, із заздалегідь прописаним сценарієм. Доцільно зазначити, що ключовим для аналізу сутності соціально-політичних відносин, в основі яких лежить перформанс, є твердження, що сам результат дії має менше значення, ніж процес дії. Очевидно, що перформанс у своєму традиційному втіленні має під собою ритуальний початок, одним із ключових структурних елементів якого є катексис (*cathexis*) — в широкому сенсі яскрава емоція, яку може викликати будь-який об'єкт або символ, до якого аудиторія небайдужа, і пов'язаний з контекстом того середовища, у якому ця аудиторія перебуває.

Перформанс перетворює комунікативний процес «влада-суспільство» на шоу, спектакль завдяки наявності атрибутів шоу: залучення адресата в комунікацію, «зараження» адресата ідеями і почуттями, переконаннями, навіюваннями, відгуками, спогадами, які подані в текстах, промовах, жестах, позах, кінетичі, звуках і образах (інавгурація президента, коронація монарха, військової паради, авіа-шоу, присвоєння військових звань, урочисті засідання парламентів, святкові мітинги тощо).

У процесі організації перформансу можна виділити кілька стадій:

1. Підготовка (написання сценарію і постановка). Ця стадія характеризується виробленням різних стратегій майбутнього перформансу: рольовий розподіл, візуалізація, інтерактивність, розробка сценарію і текстів.

2. Перформанс. Стадія включає в себе попередній «розігрів» публіки, представлення всіх учасників, відкриття інтерактивного каналу, «заохочення» глядачів. Д. Александер зазначає, що для створення ефективного соціально-політичного перформансу необхідна майже цілковита культурна ідентичність акторів і глядачів або високий ступінь приєднання (*fuse / re-fuse*).

3. Вихід з перформансу. Публікація та інші способи поширення інформації, збір відгуків, проведення досліджень.

4. Інтеграція в культурне середовище. Збереження і тиражування інформації.

Формати перформансу відрізняються від повідомлення своєю специфікою та функціями, які необхідно передати аудиторії, від контексту середовища (традиційної та інформаційної): телевізійні

шоу, реаліті-шоу, «гарячі лінії», виїзні шоу на місцях, звернення через ЗМІ, сайти, текстові і відеоблог, подкасти, мікроблоги та соціальні мережі. Медіа в перформансі виконують подвійну функцію: вони можуть виступати і як транслятор концепції та ідеї перформансу на стадіях підготовки і виходу, і як самостійний майданчик для організації перформансу.

З політичної технології перформанс перетворюється на самостійне соціально-політичне явище, яке зміцнилося в сучасній соціально-політичній комунікативній практиці завдяки постійному попиту на різні враження і переживання.

Запитання для обговорення

1. Яка специфіка зовнішньополітичної пропаганди у сучасному світі?
2. Які методи пропаганди використовують сучасні ЗМІ?
3. Дайте визначення і охарактеризуйте поняття «лобізм». У чому його сутність?
4. Які основні стадії перформансу ви можете назвати? Охарактеризуйте їх.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Окресліть основні засади здійснення інформаційно-комунікаційної політики міжнародних організацій.
2. Що таке пропаганда? Які форми пропаганди існують?
3. Що таке пропаганда і контрпропаганда при формуванні іміджу політичного актора?
4. Які форми лобізму існують у політиці? Що таке міжнародний лобізм?

Література: [6]; [11]; [16]; [12].

Практичне заняття 6 ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МІЖНАРОДНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

План

1. Сучасні інформаційно-комунікативні технології як інструмент «м'якої сили» держави.
2. Особливості використання цифрових технологій у зовнішньополітичному процесі.
3. Цифрові технології в інформаційних війнах.

Основні теоретичні відомості

1. Даючи визначення поняття «м'яка сила», Дж. Най зазначає: що це форма зовнішньополітичної стратегії, яка передбачає здатність домогтися бажаних результатів на основі добровільної участі, симпатії і привабливості, на відміну від «жорсткої сили», яка має на увазі примус.

Критерії та складові «м'якої сили»:

1. «Культура» — кількість туристів, які відвідують країну щорічно, використання мови країни у світі, кількість пам'яток ЮНЕСКО, успіх країни в Олімпійських іграх, вплив культурної спадщини країни на світову культуру загалом.

2. «Політичні цінності» — критерій, завдяки якому вимірюється привабливість політичних цінностей, ефективність діяльності політичних інститутів держави, модель національного уряду: прозорість, демократичність тощо.

3. «Дипломатія» — здатність країни формувати сприятливий образ для світової спільноти, зовнішня політика і дипломатичні ресурси, членство в міжнародних організаціях і наявність культурних місій за кордоном тощо.

4. «Освіта» — кількість іноземних студентів у країні, якість вищої освіти, наявність програм обміну студентами, кількість навчальної літератури тощо;

5. «Бізнес/інновації» — привабливість економічної моделі країни: відкритість, здатність до інновацій, рівень корупції, конкурентоспроможність галузей економіки, регулювання.

Соціальні мережі стали ключовим інструментом для просування зовнішньополітичними та інформаційними відомствами національних інтересів у контексті «м'якої сили 2.0».

2. Феномен стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій охопив і сегмент міжнародних відносин. Термін «цифрова дипломатія» спочатку застосовувався до публічної політики США, що проводиться за допомогою інформаційно-комунікативних технологій.

Цифрова (електронна) дипломатія («digital diplomacy», e-diplomacy) — це використання можливостей «мережі-Інтернет» та інформаційно-комунікативних технологій для вирішення дипломатичних і пов'язаних завдань. У електронній дипломатії використовуються соціальні мережі, нові медіа, блоги та інші медіа-майданчики, доступні у глобальній мережі.

В електронній демократії беруть участь державні структури, у першу чергу зовнішньополітичні, урядові органи, а також неурядові організації зовнішньополітичної спрямованості.

Головні завдання електронної демократії — це просування зовнішньополітичних інтересів, інформаційна пропаганда через Інтернет-телебачення, соціальні мережі, мобільний зв'язок і т.д., спрямовані на масову свідомість і на політичні еліти.

Електронна демократія (інноваційна, цифрова, відкрита і тощо) органічно імплементується в традиційну, класичну дипломатію, надаючи їй небаченої швидкості, високої таргетованості і посиленого інформаційно-психологічного впливу на суспільну свідомість. Звідси, електронна демократія, з одного боку, — спосіб просування зовнішньополітичних інтересів держави в країні перебування з використанням новітніх інформаційно-комунікативних технологій, а з іншого, — спосіб використання когнітивних технологій для впливу на процеси прийняття рішень людиною і задля впливу на людську структуру міркувань, коли об'єкт впливу вважає, що він сам приймає рішення (насправді ж є приховано керований іншими). Об'єктом цільового впливу (ОЦВ) можуть бути найрізноманітніші категорії: держави, міжнародні організації, корпорації, особистість тощо. США як драйвер розвитку інформаційно-комунікативних технологій, стали ініціатором створення електронної демократії ще наприкінці ХХ ст. Перші програми у цій сфері отримали розвиток в 2002–2003 рр., коли адміністрація Джорджа Буша-молодшого почала переносити традиційні радіо- і телеканали міжнародного мовлення в Інтернет.

3. Цифрові технології загострили глобальне інформаційне протиборство. Під інформаційним протиборством розуміється боротьба в інформаційній сфері, яка передбачає комплексний деструктивний вплив на інформацію, інформаційні системи та інформаційну інфраструктуру противної сторони з одночасним захистом власної інформації, інформаційних систем та інформаційної інфраструктури від подібного впливу.

Метою інформаційного протиборства є завоювання й утримання інформаційної переваги над противною стороною. При цьому дії учасників інформаційного протиборства можуть мати як наступальний, так і оборонний характер.

Об'єктом інформаційного протиборства є будь-який об'єкт, щодо якого можливе здійснення інформаційного впливу (в тому числі — застосування інформаційної зброї) або іншого впливу (силового, політичного, економічного і т.д.), результатом якого буде модифікація його властивостей як інформаційної системи, зокрема масової й індивідуальної свідомості громадян; соціально-політичної системи і процесу; інформаційної інфраструктури; інформаційних та психологічних ресурсів.

До суб'єктів інформаційного протиборства належать: держави, їх союзи і коаліції; міжнародні організації; недержавні незаконні (в тому числі — незаконні міжнародні) збройні формування й організації терористичної, екстремістської, радикальної політичної, радикальної релігійної спрямованості; транснаціональні корпорації; віртуальні соціальні спільноти; медіа-корпорації (контролюючі засоби масової інформації і масової комунікації); віртуальні коаліції.

Арсенал засобів інформаційного протиборства поповнився низкою нових цифрових технологій. З-поміж них особливо виділяється троллінг. Термін «троллінг» походить зі сленгу учасників віртуальних спільнот і не має прямого відношення до сфери наукового дискурсу. Новітнім видом троллінгу є роботроллінг, тобто використання армії «розумних» ботнетів. Також важливу роль в інформаційних війнах відіграють інтернет-меми (англ. *Internet meme*). Інтернет-мем — інформація в тій або іншій формі (мультимедійні об'єкти, що створюються електронними засобами комунікації), як правило, дотепна й іронічна, яка спонтанно набуває популярності та поширюється в Інтернеті різноманітними способами (за допомогою соціальних мереж, форумів, блогів, месенджерів тощо).

Запитання для обговорення

1. Проаналізуйте структурні компоненти, що входять у поняття «м'яка сила»? Як вони поєднуються з «жорсткою силою»?
2. Охарактеризуйте поняття «цифрова дипломатія» як елемент зовнішньополітичної діяльності держави.
3. Яку роль відіграють соціальні мережі у протиборотві акторів міжнародних відносин у сучасному світі?
4. Які засоби інформаційного протиборотва використовуються міжнародними акторами з появою нових цифрових технологій?

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що розуміють під «м'якою силою» в сучасних міжнародних відносинах?
2. Хто виступає суб'єктами та об'єктами інформаційного протистояння на міжнародній арені?
3. Що таке «траллінг» і «роботролінг»?
4. Охарактеризуйте поняття «інформаційний мем».

Література: [15]; [10]; [12].

Практичне заняття 7

ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ І РЕАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

План

1. Концепція «третьої хвилі демократизації».
2. Перспективи процесів демократизації в сучасному світі.
3. Проблематичність консенсусу в контексті переговорної демократії.
4. Аудіальна демократія як практика комунікативного дисенсусу.

Основні теоретичні відомості

1. Відповідно до концепції С. Хантінгтона хвиля демократизації — група переходів від недемократичних режимів до демократичних, що відбуваються в певний період часу, і кількість яких значно перевищує кількість переходів у протилежному напрямку в даний

період. До цієї хвилі зазвичай відноситься також лібералізація або часткова демократизація в тих політичних системах, які не стають повністю демократичними.

«Перша хвиля демократизації», «найдовша», на думку американського дослідника, охоплювала період майже в сто років, (з 1828 по 1926 роки) і торкнулася деяких країн Європейського та Американського континентів. Вона супроводжувалася індустріалізацією країн Заходу і проблемою інкорпорації масового робітничого класу в політичну спільноту, що утворилася.

З 1942 по 1962 рр. проходила «друга хвиля демократизації», на думку С. Хантінгтона, пов'язана з падінням фашистських та праворадикальних режимів у Європі, а згодом — і з деколонізацією та поширенням процесів формування сучасної національної держави на «третьій світі». Однак і тут успіхи демократизації були вельми обмеженими.

«Третя хвиля демократизації» починається з демократичних змін передусім, у середині 1970-х років, у країнах Південної Європи, а потім у країнах Латинської Америки і Східної Азії і супроводжується поширенням глобалізованої капіталістичної системи майже на весь світ.

С. Хантінгтон виділив п'ять причин, які зумовили «глобальну демократичну революцію» в 1970–1980-і рр:

– делегітимація авторитарних режимів через економічні чи військові невдачі;

– безпрецедентне глобальне економічне зростання 1960-х років, коли різко зросли життєві стандарти, підвищився рівень освіти, зміцнів міський середній клас;

– глибокий перелом у доктрині та діяльності католицької церкви та перехід національних церков до протидії авторитаризму;

– зміна співвідношення діючих на міжнародній арені сил — США, Радянського Союзу, Європейських Співтовариств;

– вплив країн, що стали лідерами «третьої хвилі демократизації», на стимулювання демократичних перетворень в інших країнах. Ці радикальні зміни на політичній карті світу вплинули на підходи дослідників до аналізу форм сучасної демократії, та розглядалися відповідно до стандартів західної ліберальної демократії, яка прямо або опосередковано визнавалася еталонним зразком для всіх.

Водночас набуває поширення інтерпретація процесу демократизації не як уніфікація політичної карти світу, а швидше як диверсифікації демократії, як збільшення різноманітності варіантів демократичного розвитку.

2. Західні політики та експерти поспішили назвати демократичними країни, де просто відбулися вибори, а інші елементи, необхідні для будівництва демократії, зокрема і функціонування громадянського суспільства, зовсім відсутні. Результатом *«transitions to democracy»* стала неповноцінність демократій, які страждають від інституційної слабкості, яка не дозволяє їм розвиватися, а викликає широкі соціальні невдоволення і розчарування в демократії. На думку більшості західних авторів, небезпека відмови від демократичної орієнтації пов'язана зі встановленням націоналістичної диктатури або затвердженням гібридних політичних режимів, що містять у собі елементи і демократії, і авторитаризму.

Уже до кінця 1990-х років з'ясувалося, що немає загальної траєкторії, за якою країни «транзиту» з різною швидкістю, але стійко рухалися б від «несвободи» до «свободи». Проте вирішальним фактором успіху тут стало те, що країни транзитної демократії були включені до західного співтовариства, символом якого є такі міждержавні об'єднання й організації, як Європейський Союз, Північноатлантичний альянс (НАТО), Рада Європи, СОТ та ін.

Проте річ у тім, що суспільства, які дійсно зіграли вирішальну роль у становленні масових представницьких демократій Заходу в ХХ ст., сьогодні самі зазнають серйозної трансформації. Ця трансформація пов'язана з переходом від моделі представницької демократії до моделі раціоналізованого парламентаризму, де провідна роль відводиться політичним партіям; від принципу поділу влади — до стрімкого посилення однієї з них — виконавчої; від ідеї правової держави — до ідеї ефективної держави і т.д. І хоча ці тривожні ознаки — результат дії різноманітних факторів, для кожного регіону, є дещо спільне, що їх об'єднує — це відсутність соціального консенсусу з приводу демократії і її базових цінностей, слабкість громадянського суспільства, неефективність ринкової економіки, фіктивно-правової системи і її інститутів тощо.

Очевидно, що концепція «транзиту», мобілізована наприкінці 1980–1990-х років ХХ ст. для аналізу подій у світі та обґрунтування

американської політики «світової демократичної революції», застаріла і потребує перегляду. Автори, які дотримуються цієї точки зору, часом цілком обґрунтовано критикують сучасну ситуацію в більшості країн «третьої хвилі», яка не відповідає навіть мінімальним критеріям західної ліберальної демократії.

3. Спостерігаючи падіння довіри до традиційних інститутів і форм політичної діяльності посилюється інструментальне ставлення до політичної участі та колективна політична діяльність стає дедалі більш проблематичною. У 1980-ті роки з'являється *модель деліберативної демократії* як систематична критика мажоритарної, тобто заснованої на волі більшості, демократії. Мажоритарна демократія акцентує увагу на дотриманні громадянських прав і свобод людини через функціонування демократичних інститутів і на волі більшості як визначальною логікою прийняття рішень. Мажоритарна модель зазнає критики, оскільки не забезпечує належний рівень включення всіх голосів нових політичних суб'єктів з їх різними і часом взаємозаперечними позиціями в публічну сферу мультикультурного суспільства.

Переговорна (дорадча, деліберативна) демократія — це модель демократії, для якої ключову роль відіграють переговornі практики, громадські дискусії, за допомогою яких обговорюються ключові для суспільства проблеми і приймаються соціальні та політичні рішення.

Основні позиції цієї моделі:

1. Обговорення важливих політичних і соціальних питань, вирішення проблем і прийняття рішень здійснюються через публічні переговори.

2. Прийняті рішення/норми легітимні тоді і тільки тоді, коли вони отримані в ході публічних обговорень. Вважається, що процесуальність, яка визначає порядок прийняття рішень, і її процедурний характер не менш важливі, ніж саме рішення, а легітимність останнього забезпечується саме за рахунок проходження формальних процедурних правил.

3. В обговорення повинні бути включені всі учасники (або їх представники), яких стосується питання, що обговорюється, норма або її можливі наслідки.

4. Справедливість прийнятих рішень залежить від правильності реалізації процедури переговорів. Ідеальна переговорна процедура має приводити до найбільш справедливих рішень.

5. Мета публічних переговорів — раціонально орієнтований консенсус. В ідеалі консенсус знімає існуючу в суспільстві напругу, допомагає вирішити розбіжності і виробити загальні стратегії поведінки.

Медіа-публічність аналізується як майданчик, на якому можлива вільна від примусу комунікація та знаходження консенсусу між різними позиціями сторін. У такому випадку вона дає більше партисипативних і репрезентативних можливостей, ніж немедійна публічність, тобто дозволяє включити в комунікацію більшу кількість учасників і публічно представити їхні голоси. У цьому сенсі медіа-публічність трактується як одне з відносно недавніх завоювань консенсуально орієнтованої демократії.

Проте поняття доступу до медійної сфери передбачає, що ті чи інші суб'єкти можуть брати участь у публічних медіа-подіях, відкрито висловлювати свою думку в них, ініціювати їх, управляти організацією, цілями, мовою, жанром, темами, стилем, риторикою, регламентом, складом учасників. Доступ до публічного медіа-простору (на думку Т. В. Дейка і Д. Дзола) визначає ступінь і характер політичної репрезентації суб'єктів, є індикатором влади соціальних груп і ступеня маргіналізації меншості. При цьому механізми домінування в медіа-публічності можуть бути найрізноманітнішими: вибір тем для публічних дискусій (фільтрація одних тем як важливих, інших — як неважливих, одних — як громадських, інших — як приватних), тієї чи іншої логіки інтерпретації проблем, позитивної самопрезентації і негативної репрезентації опонента, акцентування і деакцентування подій і явищ суспільного життя тощо.

За формального дотримання демократичних законів і передбачуваної відкритості і загальнодоступності публічної сфери, консенсус, що досягається за її допомогою, виявляється уявним. Це стосується як практики перемовин, так і практики формування громадської думки. Такий консенсус має елітарний характер і зберігається тільки завдяки непроблематизації і неявній природі механізмів його досягнення.

4. Аудіальна демократія — новий концепт західної політичної філософії, який передбачає зміщення уваги з суб'єкта публічного мовлення на здатність слухати і чути. Слух, на думку Н. Дерр, не є нейтральною комунікативною практикою — він культурно зумовлений

соціальними, класовими, гендерними стереотипами і епістемологічними установками. Слух розуміється Р. Коулзом як мистецтво, яке потребує від нас гнучкості, допитливості, терпіння і деколи навіть уразливості в сенсі визнання співрозмовниками їх взаємозалежності один від одного. Слух також починає розумітися як політична практика — не тільки та, яка існує, але і та, нормативний ідеал якої ще тільки належить втілити в життя: громадянська необхідність слухати свого опонента, навіть змістовно з ним не погоджуючись, аудіальна увага і відповідальність за спосіб, яким ми слухаємо інших. Неготовність почути Іншого аналізується в теоріях аудіальної демократії як один з найдієвіших інструментів виключення і підтримки соціальної і політичної несправедливості.

Проблематикою слуху як активною політичною практикою займається феноменологія слуху (наприклад, робота «On Listening»), дослідження травми і теорії демократії (включно з теорією публічної сфери, публічної комунікації та медіа, освітніх та терапевтичних практик, екології).

Як альтернатива уявному з'являється ідея значимого дисенсусу (*significant dissensus*), відмінності, яка розуміється не як перешкода до розвитку демократії, а її необхідна цінність. Вважається, що якщо публічний простір витримує певний градус конфліктності, то всупереч розхожій думці, це не погано, а, навпаки, продуктивно для розвитку демократії. Це відображає сутність її обов'язкової моральної передумови — плюральності. Сильна, радикальна або, як її називають зріла демократія (*mature democracy*) передбачає негомогенність публічної сфери. Слух міг би бути дієвим інструментом артикуляції конфліктів, оскільки він вчить, як не погоджуватися і при цьому виявляти взаємоповагу один до одного. Е. Добсон вводить поняття «насильницький слух» (*forced listening*). Проте, дотримуючись логіки Е. Добсона, сам по собі примус слухати не завжди погано, наприклад, коли ущемлені в правах групи, яких довго слухали пасивно, примушують (свій уряд, роботодавців та ін.) послухати себе у відповідь. У такому випадку слід говорити не про слуховий примус, а про нестачу слухової взаємності або аудіальних взаємин (*lack of the aural reciprocity*). Завдяки аудіальній відкритості один до одного стає можливим спільне конституювання значення, інтерсуб'єктивність створення горизонту значень, принаймні, надія на нього як на нормативний ідеал.

Запитання для обговорення

1. Наскільки, на вашу думку, є обґрунтованим висновок С. Хантінгтона про «зіткнення цивілізацій»?
2. Чому глобалізація створює загрозу існуванню ліберальних демократій?
3. Що таке уявний консенсус? Чи можливо досягнення справжнього консенсусу за допомогою механізмів аудіальної демократії?
4. Охарактеризуйте аудіальну демократію як новий концепт західного суспільства.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що таке «хвилі демократизації»?
2. Перелічіть основні особливості «третьої хвилі демократизації».
3. Окресліть переваги і недоліки медіа публічності.

Література: [13]; [14]; [6]; [10].

Практичне заняття 8

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ І ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

План

1. Сутність і типологія міжнародних конфліктів.
2. Структура і процес розвитку міжнародних конфліктів.
3. Примусова дипломатія як шлях мирного врегулювання міжнародних конфліктів.

Основні теоретичні відомості

1. Міжнародний конфлікт — це процес безпосереднього чи опосередкованого зіткнення інтересів двох або декількох сторін (держав, груп держав, народів, політичних рухів) на основі наявних між ними суперечностей об'єктивного або суб'єктивного характеру.

За своїм походженням ці суперечності і спричинені ними проблеми у відносинах між державами можуть бути територіальними, національними, релігійними, економічними, військово-стратегічними, науково-технічними і тощо. Але загалом конфлікт завжди набуває політичної форми, оскільки ці суперечності усвідомлюються і вирішуються державами з властивою їм внутрішньою, зовнішньою і військовою політикою через механізм формування і здійснення цієї політики.

Єдина, визнана всіма дослідниками типологія міжнародних конфліктів відсутня. Найчастіше в класифікаціях міжнародних конфліктів трапляється їх поділ на симетричні (характеризуються приблизно однаковою силою залучених сторін) і асиметричні (конфлікти з різким розходженням потенціалу конфліктуючих сторін).

Цікаву класифікацію конфліктів запропонував канадський політолог А. Раппопорт, який використав як критерій форму протікання міжнародного конфлікту: у формі «битви» (сторони, залучені до конфлікту, спочатку налаштовані войовничо стосовно один одного і прагнуть завдати противникові максимальної шкоди), у формі «гри» (незважаючи на зовнішні прояви войовничості, сторони не схильні доводити загострення відносин до крайності) і у формі «дебатів» (спочатку властиве прагнення учасників вирішити суперечності шляхом досягнення компромісу).

2. Залежно від сутності, змісту і форми даного конфлікту, конкретних інтересів і цілей його учасників, засобів, що застосовуються, і можливостей введення в дію додаткових засобів, залучення нових або виходу наявних учасників та спільних міжнародних умов розвитку конфлікту він може проходити через найрізноманітніші, у тому числі і необов'язкові за схемою, «нестандартні» і непередбачувані заздалегідь фази.

Перша фаза міжнародного конфлікту — зіткнення, що виникло на основі об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, економічних і політичних інтересів сторін, які стикаються на міжнародній арені, принципове політичне ставлення і відповідні йому відносини з приводу даних суперечностей, виражені в більш-менш гострій конфліктній формі.

Друга фаза — суб'єктивне визначення сторонами, що конфліктують, своїх інтересів, цілей, стратегії і форм боротьби для

вирішення об'єктивних і суб'єктивних протиріч з урахуванням свого потенціалу і можливостей застосування мирних і немирних засобів, використання зовнішніх союзів і зобов'язань; оцінювання загальної внутрішньої і міжнародної ситуації.

Третя фаза — використання сторонами в конфлікті широкого діапазону засобів, залучення в тій чи іншій формі до боротьби безпосередньо конфліктуючих сторін інших держав — індивідуально, через блоки і договори, через ООН — з подальшим ускладненням системи політичних відносин та дій усіх прямих і непрямих сторін у даному конфлікті.

Четверта фаза — наростання боротьби до найбільш гострого політичного рівня — міжнародної політичної кризи, а може охопити відносини безпосередніх учасників, держави даного регіону, інших регіонів, найбільші світові держави, ООН, а інколи і весь світ, перерости у світову кризу, що вже містить загрозу розв'язання збройної боротьби.

П'ята фаза — міжнародний збройний конфлікт, що починається з обмеженого конфлікту і здатний розвиватися до більш високого рівня збройної боротьби із застосуванням сучасної зброї, залученням союзників і найбільших світових держав, розширенням території.

Мирні шляхи врегулювання конфлікту вимагають зусиль усіх учасників конфлікту, за умов участі держав чи міжнародних акторів, що не втягнуті в безпосереднє політичне або військове зіткнення.

Переговори виконують низку важливих функцій. Основна з них — спільний пошук вирішення поставленої в центрі переговорів проблеми. Також переговори виконують інформаційно-комунікаційну функцію. Під час переговорів сторони можуть обмінюватися інформацією, що стосується не тільки безпосередньо переговорного процесу, а й з приводу інших питань, що становлять взаємний інтерес для учасників переговорного процесу. Поки йде переговорний процес, його учасників об'єднує офіційний стійкий канал комунікації, що в умовах конфліктної ситуації, коли нормальні взаємини порушені, є надзвичайно важливо.

3. Дипломатія — один із різновидів розв'язання міжнародного конфлікту. Якщо військові сили й використовуються при примусовій дипломатії, то у вигляді мінімізованого варіанта для наочної демонстрації можливих наслідків. Після чого супротивник повинен

перейти до міжнародних комунікацій або припинити свої дії, або відмовитися від своїх планів.

А. Джордж висуває низку вимог до процесу ухвалення рішення в таких умовах. Основними, у випадку примусової дипломатії, необхідно визнати два питання: які дії потрібні від опонента й наскільки сильним є його небажання підкоритися. Ці два питання взаємозалежні: якщо вимагати щось дуже істотне, то небажання супротивника буде відповідно великим. Своєю чергою, ультиматум, пропонуваній супротивникові, у класичному вигляді має складатися з таких компонентів: 1) вимоги до опонента; 2) обмежений час або відчуття терміновості щодо виконання вимог; 3) погроза покарання за невиконання вимог, якій повірить опонент.

А. Джордж чітко виділяє два рівні комунікації, що існують у примусовій дипломатії: слова й дії. Обов'язковими для примусової дипломатії є різні види невербальної комунікації. Це можуть бути військові пересування, певна політична або дипломатична активність. Ультиматум, переданий опонентові, спрацьовує залежно від того, чи побачить опонент, які військові сили починають концентруватися, як політичними, дипломатичними засобами країна готується до застосування своєї погрози. Залежно від невербальної комунікації, вербальна дія може бути посилена або послаблена.

Аналізуючи всі можливі випадки примусової дипломатії, А. Джордж виділяє вісім складових процесу:

1. Тип провокації. Кризи залежать від типу провокації, що викликає конфлікт. Одні з них легше піддаються керуванню, інші — гірше.

2. Розміри й глибина конфлікту інтересів. У випадку, якщо конфлікт має значення «все або нічого», досить нелегко знайти вихід.

3. Імідж війни. Якщо виникає реальна загроза війни, сторони намагаються знайти можливості запобігти їй. Це, наприклад, мало місце у випадку Кубинської кризи.

4. Тимчасовість напруги. Це досить важливий фактор, що має безліч вимірів. Наприклад, через певний час опонент може стати сильнішим або зміна погодних умов зроблять воєнні дії менш успішними, або згодом ситуація може вийти з-під контролю.

5. Однобічна або коаліційна примусова дипломатія. Для коаліції важливо знаходити об'єднуючі стимули, вимагати однакових дій. Коаліція дає змогу використовувати міжнародне несхвалення або надати більшу кількість ресурсів.

6. Сильне лідерство. Проведення примусової дипломатії значною мірою залежить від статусу лідера у верхніх ешелонах влади.

7. Ізоляція ворога. Важко працювати з опонентом, який має військову й дипломатичну підтримку союзників.

8. Післякризові відносини з ворогом.

Примусова дипломатія — специфічна форма міжнародної комунікації. Вона може мати місце в ситуації тимчасової напруги, між миром і війною, коли опоненти ставляться агресивно один до одного. Тоді кожне слово, кожна дія стають подвійно символічними. З одного боку, вони мають довести, що примус є можливим, з іншого, — жодна зі сторін не бажає погіршення ситуації. Тут вербальна й невербальна комунікації взаємно доповнюють одна одну. Загалом примусова дипломатія використовує такі комунікативні дії, як зміна переконань, примус, поступки. Щоразу лідери вирішують, яку комбінацію цих елементів використовувати й у якій послідовності.

Запитання для обговорення

1. На основі існуючих типологій охарактеризуйте відомі вам міжнародні конфлікти другої половини ХХ в. Що таке конфлікт з нульовою сумою у міжнародних відносинах?

2. Які етапи проходить розвиток міжнародного конфлікту? Як може змінюватися структура міжнародного конфлікту?

3. Чим міжнародні конфлікти початку ХХІ ст. відрізняються від конфліктів попередніх десятиліть? Які існують шляхи подолання конфлікту?

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому ви вбачаєте причини конфліктів у міжнародних відносинах?
2. У чому виявляється особливість міжнародних переговорів?
3. Що таке третя сторона і яка її роль у врегулюванні міжнародних конфліктів?

Література: [11]; [9]; [4].

Практичне заняття 9

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА І СПІВРОБІТНИЦТВО

План

1. Основні теоретичні підходи до забезпечення міжнародної безпеки.
2. Роль міжнародних організацій у світовій політиці.
3. Роль ЗМІ у гарантуванні міжнародної безпеки та співробітництва.

Основні теоретичні відомості

1. Міжнародна безпека розглядалася в теорії і практиці міжнародних відносин як відсутність безпосередньої військової загрози. У такому традиційному розумінні міжнародної безпеки наголос робиться на двох, багато в чому протилежних, моментах. По-перше, на завданні фізичного виживання держави і на її праві і можливості поводити себе у міжнародній системі, керуючись передусім своїм суверенітетом. На практиці це стимулює сильного до порушення міжнародної безпеки на користь власних інтересів, перш за все, задля забезпечення власної національної безпеки. Національна безпека, звідси, є базовою категорією, відправною точкою для визначення поняття міжнародної безпеки. По-друге, наголос робиться на необхідності гарантованого підтримання миру у відносинах між державами в межах певного політичного простору.

Якщо брати до уваги традиційне військово-політичне розуміння феномену безпеки, то можна виділити три основні моделі режимів безпеки для будь-якого регіону сучасного світу:

1. Режим загальної безпеки передбачає добровільну взаємну відмову від конфронтації.

2. Режим колективної безпеки. Під колективною безпекою розуміється такий порядок міждержавного співробітництва, за якого будь-який акт агресії проти будь-кого з учасників певної системи розцінюється як агресія проти всіх інших її учасників.

3. Режим безпеки на основі співробітництва. Якщо в рамках системи колективної безпеки держави об'єднуються проти спільного агресора, то концепція безпеки на основі співробітництва спирається на принцип спільної участі, за якого на перше місце виходить не наявність формальних інститутів, а підтримка неформального діалогу.

На межі ХХ–ХХІ ст. проблеми тероризму і протидії йому стали одними з найважливіших як для окремих держав, так і для світової спільноти загалом. Оскільки первинними об'єктами терористичних дій часто виявляються державні діячі або установи, а вторинні об'єкти — суспільні відносини — які знаходяться у сфері діяльності держави, то тероризм становить потенційну загрозу для будь-якої державної влади незалежно від юридичної форми і політико-ідеологічного змісту. Якщо на межі ХІХ–ХХ ст. терористи діяли методом індивідуального терору, вбиваючи політичних і державних діячів, то первинними об'єктами атак сучасних терористів дедалі частіше стають нічим не захищені мирні мешканці. Змінюються і засоби здійснення терористичних атак.

2. Міжнародна організація — установа, створена представниками декількох держав для спільного досягнення загальних цілей і вирішення завдань, що вимагають постійного міжнародного співробітництва. Міжнародні організації можна розділити на два основних види — міжнародні міжурядові і міжнародні неурядові організації. Міжнародні міжурядові організації — організації, створені представниками офіційної влади (урядів) суверенних держав. Неурядові організації створюються представниками неофіційних неурядових структур, що існують і діють на території різних держав.

Особливу роль у підтримці міжнародної стабільності і забезпеченні міжнародної безпеки, попередженні і врегулюванні міжнародних конфліктів відіграє Організація Об'єднаних Націй. ООН була створена відповідно до ідеї про те, що універсальна організація зможе допомогти країнам і народам світу назавжди позбутися воєн і конфліктів, замінити силовий механізм врегулювання міжнародних відносин політико-правовим. Спочатку до складу ООН увійшла лише 51 держава, оскільки країнам — союзникам Німеччини та Японії, так само як і їм самим, шлях в організацію було закрито. Станом на 2021 р. число держав-членів Організації Об'єднаних Націй — 193 і може ще зрости.

Генеральна Асамблея є пленарним органом ООН, проте участь і представники інших міжнародних міжурядових і неурядових організацій та рухів із правом дорадчого голосу.

Питання про реформування Організації Об'єднаних Націй постало на порядку денному світової політики наприкінці 1980-х

років загальноприйнятою стала точка зору, відповідно до якої гостро критикувалася миротворча діяльність ООН, оскільки далеко не всі проведені миротворчі операції були ефективними і не всі вони досягли декларованих цілей. У 1990-і роки і на початку ХХІ ст. критика миротворчої діяльності ООН посилювалася. Нездатність ООН забезпечити виконання власних рішень щодо попередження та врегулювання конфліктів у багатьох «гарячих точках» світу, що виникли після закінчення «холодної війни», призвела до того, що деякі регіональні організації, не маючи для цього відповідних повноважень, стали привласнювати собі функції ООН.

У рамках реформування структури ООН, були створені Рада з прав людини (2006) і Комісія з розбудови миру (2005). Створення Комісії зумовлено якісними змінами в миротворчій діяльності ООН, які відбулися на межі ХХ і ХХІ ст. Якщо раніше в цій діяльності переважали операції з підтримання миру, які мали обмежені завдання, пов'язані із запобіганням відкритого насильства в зонах збройних конфліктів і забезпечувалися мінімальними умовами для виконання рішень щодо їх мирного врегулювання, то в останнє десятиліття дедалі частіше виникала необхідність проведення операцій з розбудови миру. Такі операції, крім традиційних заходів, спрямованих на припинення рецидивів відновлень збройного протистояння, передбачають здійснення комплексу заходів, спрямованих на відновлення соціальної інфраструктури в зонах конфліктів після завершення перших етапів процесу їх врегулювання. Проведення операцій з розбудови миру вимагає залучення, крім військових контингентів, що діють під егідою ООН або регіональних міжнародних організацій, також поліцейського й адміністративного персоналу, численних фахівців у різних сферах громадського життя.

За початковим задумом Комісія з розбудови миру повинна будувати свою діяльність на межі зусиль, що докладаються Радою Безпеки, Економічною і соціальною радою ООН, представниками міжнародних фінансових інститутів і донорською спільнотою, для стабілізації ситуації в регіонах, де вдалося домогтися припинення збройної фази конфлікту.

3. Незалежні ЗМІ — ключовий елемент демократичної системи, де вони відіграють життєво важливу роль, сприяють обізнаності управлінців і громадян про діяльність один одного і підтримуючи

двосторонній контакт. Оскільки ЗМІ тісно пов'язані з політичною системою і громадською сферою, вони відіграють подвійну роль — репрезентації і формування політичної думки. З одного боку, ЗМІ повідомляють інформацію, яку пізніше використовують громадяни для прийняття обґрунтованих політичних рішень, з іншого, політики розраховують через ЗМІ поширити свої політичні погляди, вивчити громадську думку і встановити контакт із суспільством. Отже, ЗМІ формують основу для відносин між суспільством і урядом, повідомляючи інформацію про наміри, рішення, пріоритети і реакції політичних діячів.

Поряд з іншими складовими громадянського суспільства, такими як неурядові організації, дослідницькі інститути і групи інтересів, ЗМІ інформують громадян щодо національної та громадської безпеки, допомагають глибше обґрунтувати позиції в політичних дебатах та інформують про обговорення політичних альтернатив. Звідси ЗМІ є одночасно й активним учасником, і механізмом забезпечення урядової відповідальності.

Суттєві тенденції, які змусили оглядачів задуматися про ефективність наглядової ролі ЗМІ. Найактуальніша з них — встановлення атмосфери секретності. Друга довгострокова тенденція — відбувається посилення уваги на видовищності під час оцінювання реального та інформаційного контексту новин, що іноді означає спрощення новин, що знижує роль серйозної журналістики в суспільстві. На телебаченні особливо помітною є тенденція зрушення від політичних новин до розважальних програм. Третя тенденція — це поява великих корпоративних конгломератів, до складу яких входять компанії, що продукують новини. Своєю чергою, це веде до їх зловживання та контролю над пресою, наприклад, через навмисну політичну упередженість. Такі конгломерати беруть участь у створенні монополій серед власників приватних ЗМІ і пов'язують свої інтереси із засобами масової інформації, часто формуючи тісні зв'язки з певною політичною елітою.

ЗМІ і сфера безпеки залежні один від одного. Інститути безпеки, подібно урядам, потребують суспільного визнання для поповнення свого бюджету і для підтримки своєї активності. У демократичних країнах ЗМІ відповідальні за представлення політичних лідерів і еліти сектора безпеки на огляд громадськості, які мають відповідати за політику, яку проводять. Важливо, що ЗМІ та сфера безпеки

співпрацюють, щоб інформувати суспільство, дати йому можливість задавати питання уряду і закликати лідерів до відповідальності.

У суспільствах з розвиненим інформаційним сектором суперечності можуть виникнути між коментаторами ЗМІ і урядом, якщо важливі політичні рішення були прийняті без публічного обговорення. За відсутності інформації щодо політичних подій і їх масштабів, що має надаватися державою, і без озвучування питань, підготовлених політичною опозицією, ЗМІ можуть заповнити порожнечу, повністю зосередивши свою увагу на політиці, що проводиться. Інша проблема виникає, коли інститути безпеки приділяють увагу тільки позитивним подіям, намагаючись надавати «сановані» новини. Кількість перепон в отриманні точної, збалансованої й актуальної інформації в сфері безпеки є більшою, ніж в інших сферах, і відповідно зростає ціна можливого провалу.

Запитання для обговорення

1. Чим сучасні підходи до розуміння безпеки відрізняються від традиційних?
2. Порівняйте режим колективної безпеки і режим безпеки на основі співробітництва: зазначте у чому вони подібні, а у чому відмінні.
3. Розкрийте взаємозв'язок між функціонуванням засобів масової інформації та проведенням політики безпеки та співробітництва.
4. Охарактеризуйте основні засади спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Які місце і роль відводиться міжнародним організаціям у сучасній світовій політиці?
2. Які основні цілі, принципи та види зовнішньої політики Європейського Союзу?
3. Охарактеризуйте основні напрями миротворчої діяльності ООН та інших міжнародних організацій.

Література: [4]; [9]; [14]; [17].

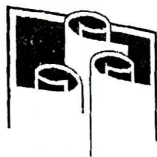
Теми для підготовки доповідей

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», міжнародна політика», «світова політика»
2. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт дослідження.
3. Теорія міжнародних відносин у структурі соціально-гуманітарних наук.
4. Методи вивчення міжнародних відносин та зовнішньої політики.
5. Основні етапи еволюції міжнародних відносин.
6. Основні проблеми міжнародної комунікації: еволюція підходів.
7. Сучасні комунікативні технології. Види зовнішньополітичних комунікативних технологій.
8. Громадська дипломатія та її роль у міжнародній комунікації.
9. Сутність міжнародних PR. Специфіка PR-діяльності зовнішньополітичних інститутів держави.
10. Маніпуляційні прийоми. Маніпуляції у засобах масової комунікації.
11. Підходи міжнародних організацій до врегулювання кризових ситуацій.
12. Особливості діяльності міжнародних організацій в пост-модерну добу.
13. Пропаганда як механізм двохсторонньої комунікації.
14. Дискурс як інструмент політичної дії. Механізми створення стереотипів та їхньої взаємодії.
15. Моделі інформаційних війн.
16. Проекти створення універсальної міжнародної організації в історії політичної думки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бузан Б. Уровни анализа в международных отношениях // Теория международных отношений на рубеже столетий. С. 208–225.
2. Гайдуков Л. Ф., Кремень В. Г., Губерський Л. В. та ін. Міжнародні відносини і зовнішня політика. — К. : Либідь, 2001.
3. Дослідження світової політики: зб. наук, праць. Вип. 15; за ред. Л. О. Лещенка, Є. Є. Камінського. — К. : Ін-т світової економіки і міжнар. відносин НАН України, 2001.
4. Енциклопедія політичної думки; пер. з англ. — К. : Дух і Літера, 2000.
5. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика? М., 2002. — 352 с.
6. Конфліктологія; за ред. Л. М. Герасіна, М. І. Панова. — Х. : Право, 2002.
7. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2007. — 461 с.
8. Международные отношения: теории, конфликты, организации: учеб. пособие; под ред. П. А. Цыганкова. — М. : Альфа. — М., 2004.
9. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Знання, 2006. — 372 с.
10. Теория международных отношений на рубеже столетий; под ред. К. Буса и С. Смита. — М. : Гардарики, 2002.
11. Хонин В. Теория международных отношений. Часть общая. — К.: Академ Пресе, 2005.
12. Carothers T. The End of the Transition Paradigm // Journal of Democracy. 2002. Vol.13. № 1.
13. Dryzek J. Deliberative Democracy and Beyond. Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 149.
14. Nancy, Jean-Luc and Charlotte Mandell Listening. New York: Fordham University Press, 2007. doi:10.2307/j.ctt14bs049
15. Nye S. Joseph Soft Power: The Means to Success in World Politics. Soft Power: The Means to Success in World Politics. 2005.
16. Richard Gunther and Anthony Mughan. Democracy and the Media 2000. ISBN: 9780521777438
17. Waltz Kenneth N. International Politics Is Not Foreign Policy // Security Studies. — Nr. 1(6). — 1996.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Модуль 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ КОМУНІКАЦІЇ У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	4
Практичне заняття 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	4
Практичне заняття 2	
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕЦЕПЦІЇ	7
Практичне заняття 3	
СИСТЕМА І СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	11
Практичне заняття 4	
КОМУНІКАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	16
Практичне заняття 5	
КОМУНІКАТИВНІ ПРОЦЕСИ У МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	19
Практичне заняття 6	
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МІЖНАРОДНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	25
Практичне заняття 7	
ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ І РЕАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ	28
Практичне заняття 8	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ І ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ.....	34
Практичне заняття 9	
МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА І СПІВРОБІТНИЦТВО	39
Теми для підготовки доповідей.....	44
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	45

Навчальне видання

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Практикум
для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр»
спеціальності 033 «Філософія»

Укладачі:

АБИСОВА Марія Анатоліївна
ПОДА Тетяна Анатоліївна
СКИБА Іван Петрович
СУХОВА Надія Миколаївна

В авторській редакції

Технічний редактор А. І. Лавринович
Комп'ютерна верстка Л. Т. Колодіної